

DAVLAT TASHQI QARZINI BOSHQARISH SAMARADORLIGI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11399240>

Moyliyev Murod Baxtiyorovich

TDIU, “Moliya” kafedrası 1-bosqich tayanch
doktoranti

***Annotatsiya.** Davlat tashqi qarz miqdorining oshishi nafaqat yetarlicha moliyaviy resurslarga ega bo'lmagan rivojlanayotgan mamlakatlarda kuzatilmoqda balki bir qator rivojlangan Amerika Qo'shma Shtatlari, Yaponiya va Qo'shma Shtatlar kabi davlatlarda ham mavjud. Shuning uchun samarali davlat qarzini boshqarish va uni to'g'ridan-to'g'ri kamaytirish davlat faoliyatining asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu maqolada davlat tashqi qarzini samarali boshqarishning ahamiyati va usullari ko'rib chiqiladi.*

***Kalit so'zlar.** davlat qarzi, tashqi qarz, ichki qarz, davlat qarzini boshqarish, byudjet, rivojlantirish siyosati.*

Kirish. Iqtisodiy nuqtai nazardan: «Davlat qarzi xorijiy davlatlar va xalqaro moliya tashkilotlarning vaqtincha bo'sh pul mablag'larini qayta taqsimlash natijasida yuzaga keladigan pul oqimi va kredit munosabatlaridir. Bu munosabatda rezidentlar norezidentlar, xorijiy davlatlar va xalqaro moliya tashkilotlari ishtirok etadi.

O'zbekiston Respublikasining Davlat qarzi to'g'risidagi qonunining 3-moddasiga asosan «davlat qarzi - O'zbekiston Respublikasining davlat tomonidan jalb qilingan ichki va xorijiy mablag'laridir. Shuningdek, davlat qarzini qayta moliyalashtirish - bu davlat qarzini to'lashdir.

Bundan tashqari, davlat qarzini boshqarishning vazifalari quyidagilardan iborat:

- o'rta muddatli istiqbolda Respublika Davlat byudjeti taqchilligini qoplash
- O'zbekiston Respublikasi, shuningdek, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan loyihalarni moliyalashtirish zarurligini ta'minlash
- xarajatlar va xavflarning eng maqbul darajasida mablag'larni jalb qilish xarajatlarini taminlash;
- davlat qarzini to'lashning o'rtacha muddatini uzaytirish, shuningdek davlat qarzini valyutalar va manbalar bo'yicha diversifikatsiya qilish;
- davlat qarziga xizmat ko'rsatish bilan bog'liq risklarning oldini olish, bartaraf etish yoki kamaytirish.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, “davlat qarzi” tushunchasining umumiy qoidalarini ajratib ko‘rsatishimiz mumkin:

bular davlatning byudjet taqchilligi natijasida vujudga keladigan qarz majburiyatlaridir. majburiyatlar kelajakda to'lov va foizlar asosida qaytarilishi kerak.

Hozirgi vaqtda davlat qarzining o'sishi rivojlanishning iqtisodiy sharti sifatida qaralmoqda. Davlat qarzi yordamida davlatga muammolarni hal qilish imkoniyati yaratilmoqda va bu orqali aniqlangan ijtimoiy-iqtisodiy muammolar va iqtisodiyot davlat tomonidan tartibga solinadi.

Davlat quyidagi sabablarga ko‘ra tashqi qarz jalb qilishi mumkin:

1. **Fiskal siyosat:** Qarz hukumatlarga iqtisodiy maqsadlarga erishish uchun o'zlarining moliyaviy siyosatlarini o'zgartirishga imkon beradi. Ular inqiroz davrida xarajatlarni ko'paytirish yoki barqarorlikni saqlash uchun farovonlik davrida qarz olishni qisqartirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin.
2. **Infratuzilmaga investitsiyalar:** Hukumatlar ko'pincha yo'llar, ko'priklar va jamoat transporti kabi muhim infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish uchun qarzdan foydalanadilar. Ushbu investitsiyalar iqtisodiyot uchun uzoq muddatli foyda keltirishi mumkin.
3. **Ijtimoiy dasturlar:** Qarz fuqarolar farovonligi uchun muhim bo'lgan sog'liqni saqlash, ta'lim va ijtimoiy ta'minot kabi muhim ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish uchun ishlatilishi mumkin.
4. **Inqirozlarni boshqarish:** Tabiiy ofatlar yoki iqtisodiy tanazzullar kabi inqiroz davrida hukumatlar keyingi zararlarning oldini olish uchun samarali choralar ko'rish uchun qarz olishlari mumkin.
5. **Foiz stavkalarini boshqarish:** Qarz olish hukumatlarga qarz olish xarajatlarini kamaytirish uchun past foiz stavkalaridan foydalanishga yordam beradi.

Davlat tashqi qarzini samarali boshqarish va uni kamaytirishning AQSH tajribasida quyidagi o'ziga xos yo'llari bor:

1. **Bondlar. Qarzni qoplash uchun boshqa bir qarzdan foydalanish.**

Hukumatlar soliqlarni oshirmaslik uchun qarz olish uchun obligatsiyalar chiqaradi. Bu xarajatlarni to'lashga va davlat xarajatlari orqali iqtisodiyotni rag'batlantirishga yordam beradi. Hukumat qarz masalalari bo'yicha o'z kreditorlariga foiz to'lashi kerak. Nazariy jihatdan, xarajatlar korxonalar va soliq to'lovchilardan qo'shimcha soliq daromadlarini keltirib chiqarishi mumkin, bu esa qarzni to'lash uchun ishlatilishi mumkin. Bond chiqarish iqtisodiy o'sishga turtki berishi mumkin, ammo uzoq muddatli davlat qarzini to'g'ridan-to'g'ri kamaytirishda samarali bo'lmasligi mumkin. Iqtisodiyot kurashayotganda, yuqori ishsizlik davrida bo'lgani kabi, hukumatlar o'zlari chiqargan obligatsiyalarni sotib olish orqali iqtisodiyotni rag'batlantirishga intiladi. AQSh Federal zaxira tizimi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va 2007-2008 yillardagi moliyaviy inqirozdan tiklanishga yordam berish uchun davlat obligatsiyalari va boshqa moliyaviy qimmatli qog'ozlarni sotib olib, miqdoriy yumshatishni amalga oshirdi.

Ko'pgina moliyaviy ekspertlar qisqa muddatda miqdoriy yumshatish taktikasini qo'llab-quvvatlaydi. Biroq, qarz olish obligatsiyalar chiqarish orqali farovonlik yo'lini olishdan ko'ra samaraliroq bo'lmasligi ayon bo'ldi

2. Foiz stavkalari.

Foiz stavkalarini past darajada ushlab turish iqtisodiyotni rag'batlantirish, soliq tushumlarini yaratish va pirovardida davlat qarzini kamaytirishga yordam beradi. Past foiz stavkalari jismoniy shaxslar va korxonalarining tovarlar va xizmatlar uchun qarz olishlarini osonlashtiradi, bu esa ish o'rinlarini yaratadi va soliq tushumlarini oshiradi. Past foiz stavkalari AQSh, Yevropa Ittifoqi (EI), Buyuk Britaniya va boshqa davlatlarning iqtisodiy inqiroz davrida strategiyasi sifatida qo'llanilgan.

3. Soliqlarni oshirish.

Hukumatlar xarajatlarni to'lash va qarzlarini to'lash uchun soliqlarni oshirishi mumkin. Soliqlar federal, shtat va ba'zi hollarda mahalliy daromad va biznes soliqlarini o'z ichiga olishi mumkin. Boshqa soliq misollariga muqobil minimal soliq, alkogol va tamaki mahsulotlari uchun "gunoh" soliqlari, korporativ soliq, ko'chmas mulk solig'i, Federal sug'urta badallari to'g'risidagi qonun (FICA) va mulk solig'i kiradi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Niyazov M.A. Nishonova D.B. Jahon mamlakatlarining qarzi: zamonaviy jihatlari, reytingi va Xitoy qarz o'pqoni//Iqtisod va moliya jurnali. T.:2017-y. - №6. – 60-65-b.
2. O'zbekiston Respublikasining "2020-yil O'zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to'g'risida"gi gi 2019 yil 12 dekabrda O'RQ-589- son Qonuni.//manba: <https://lex.uz/docs/-4635016>;
3. Jumayev N., Rahmonov D. Jahon iqtisodiyotining yangi inqirozi – iqtisodiy harakatsizlik. Elektron manba: <https://review.uz/oz/exg>
4. Jumayev N.X., Raxmonov D.A., Azimova D.M. O'zbekistonda davlat qarzi va iqtisodiy globallashuv. Monografiya - Toshkent 2014-y. 26-b.
5. Jumaniyozov, I. T., & Abdumannobov, A. M. (2020). MANAGING PUBLIC DEBT. In Ключевые проблемы современной науки (pp. 3-7).
6. Жиянова Н.Э. Управление государственными финансами. Учебно-методический комплекс – Т. 2018 г. С. 30
7. Muallif tomonidan tayyorlandi.

